

Determining the Characteristics of the Curriculum Quadruplet Elements of National Defense University: Constructive Approach

Mohammad Shah-Mohammadi

*Assistant professor of sociology, National Defense University, Tehran, Iran.
mohammad.shm1347@gmail.com
(Corresponding Author)

Morteza Shah-Moradi

PhD of Curriculum development, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.
m.shahmoradi66@gmail.com

Received: 2021/09/24
Accepted: 2021/11/06

DOI:
10.22034/HPSJ.2021.211085.1062

ABSTRACT

This research aims to determine the characteristics of the curriculum quadruplet elements of National Defense University based on constructive approach. The present study is applied-developmental in terms of the research type and has been conducted with a mixed heuristic approach and data-based theory (fundamental theory). The statistical population includes the faculty members of Tehran universities amounting to 124 people. The sample in the library studies section based on the all-sample-count method consisted of all available resources and in the specialists section, 17 specialists were selected by purposive sampling method based on principle of reaching saturation. In order to analyze the data, codifying, refocusing, and selective methods were adopted. The results illustrated that in the target element, cooperation with educational and research centers, scientific, and military, in the element of learning-teaching strategies, the use of participatory strategies, in the content element, the use of challenging and discourse-needed topics, and finally in the evaluation element, the use of group evaluation and self-evaluation were emphasized.

Keywords: Constructive Theory, National Defense University and Research Institute, Education.

► **Citation (Vancouver):** Shah-Mohammadi M, Shah-Moradi M. Determining the Characteristics of the Curriculum Quadruplet Elements of National Defense University: Constructive Approach. *Quarterly J Police Cultural Studies*. Autumn 2021; 8(3):35-47

► **Citation (APA):** Shah-Mohammadi, M., Shah-Moradi, M. (Autumn 2021). Determining the Characteristics of the Curriculum Quadruplet Elements of National Defense University: Constructive Approach. *Quarterly Journal of Police Cultural Studies*, 8(3), 35-47.

تعیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی

با رویکرد ایتنایی

چکیده

این پژوهش، با هدف تعیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع، براساس نظریه ایتنایی انجام شد. پژوهش حاضر، از نظر نوع تحقیق، کاربردی-توسعه‌ای است و با رویکرد آمیخته اکتشافی و روش نظریه داده‌بنیاد (نظریه مبنایی) صورت گرفته است. جامعه آماری این پژوهش، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های تهران به تعداد ۱۲۴ نفر است. نمونه در بخش مطالعات کتابخانه‌ای، براساس روش نمونه تمام‌شماری، شامل تمام منابع در دسترس است و در بخش متخصصان، به روش نمونه‌گیری هدفمند و براساس قاعده رسیدن به حد اشباع، ۱۷ نفر متخصص انتخاب شدند. به منظور تحلیل داده‌ها، روش رمزگذاری، بازمحوری و انتخابی اتخاذ شد. نتایج نشان داد که در عنصر هدف، همکاری با مراکز آموزشی و پژوهشی، علمی و نظامی در عنصر راهبردهای یاددهی-یادگیری، استفاده از راهبردهای مشارکتی در عنصر محتوا، استفاده از مباحث چالش‌برانگیز و نیازمند گفت‌وگو و در نهایت در عنصر ارزشیابی، استفاده از ارزشیابی گروهی و خودارزشیابی مورد تأکید قرار گرفت.

کلیدواژه‌ها: نظریه ایتنایی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، آموزش.

محمد شاه‌محمدی

* استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.
mohammad.shm1347@gmail.com
 (نویسنده مسئول)

مرتضی شاه‌مرادی

دانش‌آموخته مقطع دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، همدان، ایران.
m.shahmoradi66@gmail.com

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۳۵-۴۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۵

شناسه دیجیتال (DOI):

10.22034/HPSJ.2021.211085.1062

◀ **استناد (ونکوور):** شاه‌محمدی م، شاه‌مرادی م. تعیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی با رویکرد ایتنایی. *فصلنامه مطالعات فرهنگی پلیس*. پاییز ۱۴۰۰؛ ۸(۳): ۳۵-۴۷.

◀ **استناد (APA):** شاه‌محمدی، م، شاه‌مرادی، م. (پاییز ۱۴۰۰). تعیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی با رویکرد ایتنایی. *فصلنامه مطالعات فرهنگی پلیس*، ۸(۳)، ۳۵-۴۷.

عبد خدا بودن صبغه‌ای است که شئون مختلف زندگی انسان را به رنگ الهی مزین می‌سازد و کسب مقام عبودیت تنها در سایه تربیت صحیح محقق می‌شود (بهشتی، ۱۳۹۲). دستیابی به این رسالت بزرگ نیازمند نقشه‌ای است که در حوزه علوم تربیتی به آن برنامه درسی گفته می‌شود. برای جامعه‌ای که داعیه‌دار زمینه‌سازی ظهور و تحقق اسلام ناب محمدی است، ضروری و بلکه حیاتی است که نظام آموزشی و به تبع آن، برنامه درسی در جهت تربیت دینی قرار گیرد تا با طراحی یک نظام آموزشی مبتنی بر نیازهای فردی و اجتماعی و آخرین دستاوردهای حوزه برنامه درسی، در جهت مطلوب حرکت کند (مرزوقی، جهانی، شیخ‌الاسلامی و دهقانی، ۱۳۹۸).

در نظام‌های آموزشی، جوامع براساس شرایط خاص خود، ویژگی‌های متمایزی از تربیت را درک کرده و با اتخاذ تصمیمات مختلف با استفاده از برنامه درسی به کنترل این فرآیند می‌پردازند (گوتورو، ۲۰۱۵). ازسوی دیگر، جهت‌گیری و هدایت نظام‌های آموزشی و امدار فلسفه مسلط اجتماعی آن جامعه است و نظام آموزشی، باید آرمان‌های جامعه، فلسفه مسلط اجتماعی و عقاید دینی را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر روح و کالبد نظام تربیتی در نظر بگیرد (یوسف‌زاده و شاه‌مرادی، ۱۳۹۷). بیشتر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی با مأموریت‌های نظامی، دفاعی و امنیتی در پی راهبردهایی برای تربیت نیروی انسانی هستند (نظامی پور و برزگر لداری، ۱۳۹۳). دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی زیر نظر ستاد کل نیروهای مسلح فعالیت می‌کند. این مرکز دارای ۱۴ رشته و ۲۰ گرایش در دوره‌های دکتری تخصصی است و همچنان در حال رصد و نیازسنجی برای ایجاد رشته‌های مورد نیاز کشور است. روند توسعه رشته‌ها و گرایش‌های علمی دانشگاه در سه حوزه دفاع ملی، امنیت ملی و مدیریت

راهبردی در سال‌های پس از تغییر تابعیت دانشگاه با همکاری ستاد کل نیروهای مسلح و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شتاب قابل قبولی یافته است. در همین راستا، مأموریت دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی بر سه محور مدیریت راهبردی، دفاع ملی و امنیت ملی استوار است. حساسیت جایگاه شغلی فارغ‌التحصیلان این دانشگاه، لزوم تربیت دانشجویانی برخوردار از نگرش و باورهای دینی و اعتقادی مستحکم را بیان می‌کند تا در موقعیت‌های حساس، با بصیرت و آگاهی تصمیمات مناسبی اتخاذ کنند (شهر آئینی، ۱۳۹۹).

نتایج فعالیت‌های دانشگاهی باید در بخش‌های مختلف جامعه راه‌گشا و کاربردی باشد و تنها به انتشار نتایج پژوهش محدود نباشد (هنری، قانی، حامید، بکر، ۲۰۲۰). برنامه‌ریزی مؤثر و همچنین استفاده صحیح از پتانسیل‌های موجود و برقراری ارتباط صحیح بین فعالیت‌های دانشگاه‌ها و نیازهای جامعه، مهم‌ترین عامل در تعیین اثربخشی عملکرد مؤسسات آموزش عالی است (فورد، مک نالی و فورد، ۲۰۱۷).

یکی از مهم‌ترین عناصر نظام آموزشی و آموزش عالی، برنامه‌های درسی است که نقش تعیین‌کننده و انکارناپذیری در تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی دارد. درباره عناصر برنامه درسی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. کلاین برای برنامه درسی ۹ عنصر در نظر می‌گیرد و آیزنر، ابعاد برنامه درسی را مرکب از هفت عنصر، شامل اهداف، محتوا، فرصت‌های یادگیری، سازمان‌دهی فرصت‌های یادگیری، سازمان‌دهی سطوح محتوا، شیوه ارائه و پاسخ مطالب و ارزشیابی می‌داند. زاپس معتقد است، برنامه درسی از چهار عنصر اساسی شامل اهداف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی به وجود آمده است. درباره عناصر برنامه درسی،

1. Gutorov
2. Henry, Ghani, Hamid & Bakar
3. Ford, McNally & Ford

تأکید و توافق اکثر متخصصان بر عناصر چهارگانه هدف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری و ارزشیابی است (ماهرزاده، ۱۳۸۹). آموزش عالی برای رسیدن به اهداف خود، نیازمند الگوپردازی و بهبود کیفیت عناصر مختلف برنامه درسی است که این عناصر باید با مبانی فکری و فلسفی (هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی) نظام تناسب داشته و سازگار بوده و برآمده از نیازهای موجود در همه ابعاد بوده و درعین توجه به شرایط محیطی (توجه به واقعیات)، برگرفته از ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی (توجه به آرمان‌ها) نیز باشد (خسرو پناه و بانسی، ۱۳۹۲).

دین، منبعی است که با نگاهی جامع به تمام ویژگی‌ها و استعداد‌های انسان او را به بالاترین ارزش‌ها و کمالات رهنمون می‌سازد (طهماسب زاده شیخ‌لار و عظیم پور، ۱۳۹۸). در زمینه نظریه‌پردازی درحوزه تربیت اسلامی، تلاش‌هایی صورت گرفته است که می‌توان به نظریه‌های تربیت دینی براساس سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) (داوودی، ۱۳۸۳)، فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی (مصباح یزدی، ۱۳۹۰) و نظریه‌ی ایتنایی (رشاد، ۱۳۸۸) اشاره کرد. در این پژوهش، نظریه‌ی ایتنایی که توسط رشاد (۱۳۸۸) ارائه شد، مورد توجه قرار گرفته است. به‌طور خلاصه، نظریه‌ی ایتنای عبارت است از: معرفت دینی، حاصل فرایند تأثیر و تعامل پیوسته مبانی پنج‌گانه دین، به‌عنوان پیام الهی است (رشاد، ۱۳۸۸) که مبنا و راهنمای مناسبی برای تدوین یک الگو یا نظریه‌ی تربیت دینی در مؤسسات آموزشی و تربیتی است.

طبق اصل نخست، معرفت آدمی، برآیندی است که در فرایند تأثیر و تعامل عوامل متعدد معرفتی و غیرمعرفتی، خودآگاه و ناخودآگاه صورت می‌گیرد. معرفت دینی، به عوامل بسیار زیادی مرتبط است. همچنین، فهم تربیت دینی به معنای تلقی شخصی و سطحی و دخالت‌دادن تفاسیر و برداشت‌های شخصی در مفهوم تربیت دینی نیست و باید با نگاهی عمیق به فهم اصولی چستی معرفت دینی پرداخت.

براساس اصل دوم، عوامل و عناصر تأثیرگذار بر فرآیند تکوین معرفت، متنوع‌اند: این عوامل به انواع گوناگونی تقسیم و طبقه‌بندی می‌شوند. همه‌ی عناصر ذاتی و شبه‌ذاتی مربوط و مرتبط به شناختگر (فراگیر) و شناخته (موضوع تربیت)، در ذیل این دو رکن طبقه‌بندی می‌شوند. به‌طور خلاصه، در فرآیند تربیت دینی، عناصر متعددی نقش دارند که می‌توان آن‌ها را به‌شکل عوامل مؤثر و مفید و عوامل مخل و مانع دست‌بندی کرد (رشاد، ۱۳۸۸).

اصل سوم مهم‌ترین اصل تشکیل‌دهنده‌ی نظریه است که براساس آن، دین به‌عنوان پیام هدایت از سوی مبدأ هستی و حیات برای انسان است و مجموعه‌ای مشتمل بر منظومه‌ای از گزاره‌ها و آموزه‌ها است که ازسوی خداوند متعال ازطریق خاص به آدمیان، منتقل گردیده است. فرایند پدیدۀ پیام‌گذاری، دارای عناصر پنج‌گانه پیام‌دهنده، پیام، پیام‌افزارها (وسایط و وسایل پیام)، قلمرو و متعلق پیام و پیام‌گیرنده است. از این پنج عنصر، به مبانی مصدرشناختی، دین‌شناختی، معرفت‌شناختی، قلمروشناختی و مخاطب-شناختی دین، تعبیر می‌شود (رشاد، ۱۳۹۵). بر اساس اصل چهارم، درصورت به دست آوردن تلقی درست و جامع از ماهیت مبانی و شناخت و استفاده از آن‌ها و تعامل مبانی و مؤلفه‌ها در فرآیند تحقق دین و با پیشگیری از تأثیر متغیرهای نابه‌حق، می‌توان به کشف جامع آموزه‌های دینی و شیوه‌ی اجرای کارآمد دین دست یافت.

پژوهشی که مستقیماً به موضوع پژوهش حاضر پردازد، یافت نشد، اما به ذکر برخی از پژوهش‌های مرتبط پرداخته می‌شود. بودیمان و سامانی^۱ (۲۰۲۱) به این نتیجه رسیدند که توسعه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی مستلزم تغییر در نظام آموزشی است و دست‌یابی به الگوی یادگیری سازنده‌گرا، در ساخت منطقی‌تر و عقلانی‌تر محقق می‌شود. این مطالعه، یک الگوی یادگیری جدید در دانشگاه نوین اسلامی ارائه می‌کند که می‌تواند به‌وسیله‌ی اساتید برای انتقال دانش اسلامی به دانشجویان از طریق تحلیل انتقادی رابطه‌ی بین اسلام و زندگی اجتماعی استفاده شود.

که «ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه‌دینی آموزشی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی بر اساس نظریه‌ی ابتدائی چیست؟»

روش پژوهش

پژوهش حاضر، از نظر نوع تحقیق، کاربردی-توسعه‌ای است و برای جمع‌آوری اطلاعات از رویکرد آمیخته‌ی اکتشافی^۳ همبستگی و روش نظریه‌ی داده‌بنیاد (نظریه‌ی مبنایی) به‌شيوه‌ی نظام‌مند استفاده شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های دولتی استان تهران در گرایش‌های مختلف رشته‌ی علوم تربیتی به‌تعداد ۱۲۴ نفر است.

نمونه‌ی پژوهش، دربخش مطالعات کتابخانه‌ای، براساس روش نمونه‌ی تمام‌شماری، شامل تمام منابع موجود بود. نمونه، برای انجام مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته، براساس قاعده‌ی رسیدن به‌حد اشباع با ۱۷ نفر انتخاب شد و برای تأیید اعتبار یافته‌ها با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و با استفاده از جدول تعیین حجم نمونه کرجسی-مورگان، ۹۷ نفر برگزیده شدند. دربخش کیفی، ۶ نفر از نمونه‌ی مورد مطالعه را زنان و ۱۱ نفر را مردان تشکیل دادند. همچنین، ۱۰ نفر (۵۸/۸۳) از متخصصان، دارای مرتبه‌ی علمی استادیار، ۶ نفر (۳۵/۲۹) دارای مرتبه‌ی علمی دانشیار و ۱ نفر (۵/۸۸) دارای مرتبه‌ی علمی استاد بودند. دربخش کمی، ۱۶ نفر از نمونه‌ی مورد مطالعه شامل زنان و ۸۱ نفر شامل مردان می‌شد. همچنین، ۶۷ نفر (۶۹/۰۷) از متخصصان، دارای مرتبه‌ی علمی استادیار، ۲۸ نفر (۲۸/۸۸) دارای مرتبه‌ی علمی دانشیار و ۱ نفر (۲/۰۶) دارای مرتبه‌ی علمی استاد بود.

روش گردآوری داده‌های مطالعات کتابخانه‌ای، تحلیل متنی و ابزار جمع‌آوری در این قسمت، فیش‌برداری بود. دربخش کیفی، از مصاحبه با ۸ سؤال استفاده شد و از پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته برای تأیید اعتبار الگو استفاده شد.

شاهین^۱ (۲۰۱۸) نیز نشان داد، فرهنگ آموزشی و مؤسسات آموزشی بر شکل‌گیری رفتارهای انسان تأثیرگذارند و ارزش‌های تربیتی از نظر اسلام و سکولاریسم از نظر مبانی و اصول با یرمیگر هم‌پوشانی ندارند. علاوه‌بر این، سرکانتان و داریمپل^۲ (۲۰۰۳) اظهار می‌دارند، اثربخشی ویژگی‌های الگو در پرداختن به عناصر متنوع آموزش بستگی دارد و فرهنگ بومی و سازمانی نقش مهمی در اجرای موفقیت‌آمیز استراتژی‌های کیفیت دارد.

با توجه به مباحث مطرح‌شده، به‌نظر می‌رسد که نظریه‌ی ابتدائی با توجه به رسالت‌های دانشگاه عالی دفاع ملی از مطلوبیت لازم برخوردار باشد؛ چراکه، براساس آن معرفت دینی، تحت تأثیر ویژگی‌های پنج‌گانه طراحی پیام آموزشی و تعامل میان عناصر برنامه‌ی درسی شکل می‌گیرد (رشاد، ۱۳۸۸).

استفاده از این نظریه‌ی ابتدائی که کم‌تر مورد توجه پژوهشگران واقع شده، می‌تواند در تعیین کیفیت عناصر چهارگانه برنامه‌ی درسی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی مفید باشد تا این عناصر بومی، دین‌محور و براساس مبانی ارزشی و نیازهای دانشگاه تعیین گردند.

به‌طور خلاصه، می‌توان اظهار داشت که دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی باید با بهره‌گیری از نظام آموزشی مناسب و برنامه‌ریزی درسی صحیح، استانداردهای پداگوژیک را با هنجارهای ملی، دینی و بومی همراه سازد. از سوی دیگر، با توجه به ضعف در ادبیات پژوهشی جهت تدوین عناصر چهارگانه برنامه‌ی درسی دانشگاه عالی دفاع ملی، کم‌توجهی پژوهشگران نسبت به ظرفیت‌های نظریه‌ی ابتدائی در مسائل تربیت دینی و استفاده از آن در نظام آموزشی و تربیتی، هم‌خوانی و قابلیت نظریه‌ی ابتدائی در تبدیل‌شدن به‌عنوان مبنای تعیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه‌ی درسی دانشگاه عالی دفاع ملی برای تربیت انسان‌های متعهد، معرفت‌مدار و ولایت‌مدار، پرسش و چالش اصلی این پژوهش را می‌توان به این شکل بیان کرد

1. Sahin
2. Srikanthan & Dalrymple
3. Explorative Mixed Method

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های مطالعات کتابخانه‌ای، از روش‌های تحلیل متنی و توصیف و تفسیر مفهومی و برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه نیز از روش رمزگذاری باز، محوری و گزینشی استفاده شد. یافته‌های حاصل از پرسشنامه، با استفاده از روش CVT مورد تحلیل قرار گرفت. برای تعیین اعتبار سؤالات مصاحبه، از نظر متخصصان و اجماع درباره گویه‌ها و ویژگی‌های مستخرج بهره گرفته شد. روایی پرسشنامه محقق‌ساخته با روایی محتوایی و روایی از نظر متخصصان که دارای مدرک دکتری در گرایش‌های مختلف علوم تربیتی و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بودند، تأیید شد و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۱ به دست آمد.

برای بررسی اعتبار نتایج حاصل از مطالعه مبانی نظری، از راهبرد بررسی همکار (شاکری و همکاران، ۱۳۹۷) استفاده شد و این یافته‌ها در اختیار دو پژوهشگر دیگر قرار گرفت. در بخش کیفی، برای تأیید اعتبار یافته‌های مصاحبه، از راهبردهای درگیری طولانی‌مدت و مشاهده مداوم، بازبینی به وسیله مشارکت‌کنندگان، مثلث‌سازی منابع داده‌ها و اعتبار پژوهشگر مورد استفاده قرار گرفت (طباطبایی، حسینی، مرتضوی و طباطبایی چهر، ۱۳۹۲).

در نهایت، برای اعتبارسنجی یافته‌ها، از روش CVT استفاده شد که حداقل روایی ۰/۶۲ مورد نیاز است (حاجی‌زاده و اصغری، ۱۳۹۰).

برای اجرای پژوهش، ابتدا به استخراج اصول نظریه‌ی مبتنایی پرداخته شد. سپس، تدوین سؤالات مصاحبه، براساس عناصر برنامه‌ی درسی و همچنین مصاحبه با متخصصان صورت گرفت. در نهایت، با تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، به تدوین ویژگی‌های عناصر برنامه‌ی درسی پرداختیم.

یافته‌ها

به منظور جلوگیری از اطاله کلام و با توجه به این‌که یافته‌های پژوهش حجم زیادی از مطالب را دربرمی‌گیرد و همچنین اهمیت ذکر مراحل رمزگذاری، در این بخش یافته‌ها فقط در قالب جدول ارائه و توضیح مربوط به یافته‌ها در بخش بحث و نتیجه‌گیری مورد تبیین واقع می‌شود.

اهداف و ویژگی‌های مؤسسه (دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی) حکمت‌بنیان براساس نظریه‌ی مبتنایی در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱- اهداف و ویژگی‌های دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی مبتنی بر نظریه‌ی مبتنایی

عنصر	ویژگی‌های رمزگذاری انتخابی	رمزگذاری محوری	مصادق مصاحبه‌ها (رمزهای باز)
	تربیت مدیران مؤمن، متعهد، متقی، معتقد به مبانی دینی و ارزش‌های اسلامی و انقلابی	ایمان، انقلابی، متعهد، ارزش‌های اخلاقی، ارزش‌های اسلامی	دانشگاه باید مدیرانی مؤمن و انقلابی تربیت کند (رمز ۵). هدف تربیت افرادی پژوهشگر درحد و شأن نظام اسلامی باشد (رمز ۱۲).
	پرورش انسان‌های خلاق و توانا در تولید علم، فناوری متناسب با مبانی و ارزش‌های اسلامی و نیازهای جامعه	ابتکار، نوآوری، خلاق، مبتکر، تولید فناوری علم، علم اسلامی، نیاز محوری	تولید علم یکی از هدف‌های اصلی است، البته علم بومی مبتنی بر علم دینی، یعنی علمی که هم نیاز جامعه، هم بومی و هم اسلامی است (رمز ۱۱).
اهداف	مدیریت فعالیت‌های علمی براساس نیازهای نظام و جامعه به منظور جهت‌دهی و انسجام فعالیت‌های مراکز علمی نظامی	رهبری، مدیریت، پیشگامی، جهت‌دهی، هدایت، فعالیت‌های پژوهشی، آموزشی	این دانشگاه باید فعالیت‌های علمی و پژوهشی پژوهشگران رو انسجام بده و به مرکزی تبدیل شه که الگوی سایر مراکز باشه و هم هدایت کننده فعالیت‌های آن‌ها (رمز ۱۵).
	همکاری با مراکز آموزشی و پژوهشی و نظامی به منظور ارتقای سطح کیفی فعالیت‌ها	تعامل، همکاری، بین‌المللی - سازی، کیفیت‌بخشی، ارتباط	دانشگاه باید در آموزش و پژوهش پیشگام باشه و به دنبال ارتباط با مراکز علمی نظامی باشه (رمز ۸).

ادامه جدول ۱- اهداف و ویژگی‌های دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی مبتنی بر نظریهٔ ابتدائی

عناصر	ویژگی‌های رمزگذاری انتخابی	رمزگذاری محوری	مصادق مصاحبه‌ها (رمزهای باز)	
اهداف	مشارکت در نهضت تولید علم مبتنی بر مبانی اسلامی و نیازهای ملی درحوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی و ...	تولید علم، علم بومی، نهضت تولید علم، علم دینی، علم چندبعدی.	نهضت تولید علم مورد تأکید مقام معظم رهبری، باید به‌طور جدی در این دانشگاه ادامه پیدا کند، علمی که بومی و مبتنی بر نیاز باشد (رمز ۱۵).	
	کاربردی کردن دستاوردهای علمی و پژوهشی	کاربست، عملیاتی کردن، عمل، کاربردی	از اهداف، کاربردی کردن و اجرای یافته‌های پژوهشی باشد (رمز ۱۴).	
	توانمندسازی و ارتقای شایستگی‌های عمومی، تخصصی و حرفه‌ای منابع انسانی	تربیت تخصصی، عمومی. حرفه‌ای، شایستگی محور، آموزش تخصصی، آموزش مهارت‌ها	آموزش‌ها باید هم تخصصی و حرفه‌ای باشد و هم عمومی، اکثر مراکز علمی تمرکزشون یا بر تخصص - گرایی است و بعضی‌ها هم فقط به آموزش‌های عمومی می‌پردازند. باید به هر دو باهم توجه بشه (رمز ۱).	
	اصلاح روش‌ها و برنامه‌های آموزشی و پژوهشی از طریق ایجاد دفتر برنامه‌ریزی درسی و تضمین کیفیت	پداگوژی، برنامه‌ریزی درسی، برنامه درسی، اصلاح برنامه، تدوین برنامه درسی،	اصلاح و پالایش برنامه‌ها باید مدنظر باشد (رمز ۵). برنامه‌های دانشگاه توسط دفتر برنامه‌ریزی درسی مورد بررسی و اصلاح قرار بگیره (رمز ۱۱).	
	نظریه‌پردازی دربارهٔ حکمرانی مبتنی بر دیدگاه اسلام، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری.	حکمرانی و حکومت اسلامی، حکومت انقلابی، دیدگاه امام خمینی (ره)	یکی از اهداف، تبیین ویژگی‌های حکومت اسلامی و انقلابی بر اساس آرمان‌های امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری و اسلام باشد (رمز ۲).	
	توجه به برنامه درسی پنهان	جو عاطفی، روابط غیررسمی، برنامه درسی	نظام‌مند بودن و ضابطه‌گرایی و وجود ارتباط عاطفی بین مدیران و دانشجویان می‌تونه به بهبود یادگیری کمک کنه (رمز ۲)	
	نیازمحوری یا تقاضامحوری	مبتنی بر نیاز، تقاضامحور، نیازمحور، اولویت‌ها	نقطهٔ عطف این دانشگاه باید توجه به رویکرد تقاضامحوری باشد، یعنی کاملاً تقاضا و نیازمحور باشد (رمز ۱۵)	
	ویژگیها	کاهش فاصلهٔ بین میدان نظر و عمل	کاربست، کاربردی بودن، عملیاتی کردن	دانشگاه دفاع می‌تونه دستاوردهای علمی را باید عملیاتی کنه (رمز ۱۱)
		مأموریت‌گرا	رسالت، وظایف، مأموریت، تخصصی	باید مأموریت‌گرا باشد، چون برای انجام این مأموریت‌ها ایجاد شده (رمز ۵)
		دین‌محوری	معرفت محور، دینی، تربیت دینی، اسلامی	براساس نظریهٔ ابتدائی، باید دانشگاه به مبانی اسلامی و تربیت دینی تأکید کنه (رمز ۱۳)
استفاده از ابزارهای نوین آموزشی برای بهبود کیفیت یادگیری و تکوین تربیت دینی دانشجویان		تکنولوژی آموزشی، ابزار آموزشی، رسانه آموزشی، فناوری‌های نوین	فرمودید که به بحث ارتباطات توجه شده، در الگو هم باید این دانشگاه به سمت استفاده از ابزارها و فناوری‌های نوین حرکت کنه (رمز ۱۲).	

محتوای دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی براساس

نظریهٔ ابتدائی در جدول ۲ قابل مشاهده است:

جدول ۲- ویژگی‌های محتوای مناسب دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی مبتنی بر نظریهٔ ابتنائی

عنصر	ویژگی‌های (رمزگذاری انتخابی)	رمزگذاری محوری	مصادیق مصاحبه‌ها (رمزهای باز)
	استفاده از مباحث چالش‌برانگیز و نیازمند گفت‌وگو	بحث‌برانگیز چالشی مشورتی، گفت‌وگو محور	محتوا نباید بر یک سری محفوظات و مطالب یک‌طرفه تأکید کند، محتوای مناسب برای تربیت همه‌جانبه مدیران آینده در دانشگاه دفاع ملی باید چالشی باشد (رمز ۱۲).
	چندبعدی و چندگانه بودن	شفاهی، کتبی، چندرسانه‌ای، چندحسی	محتوا باید حواس مختلف رو درگیر کند و شفاهی، کتبی، رسمی، غیر رسمی و چندرسانه‌ای باشد، وگرنه یادگیری معناداری محقق نمیشود (رمز ۱۱)
	تعاملی	محتوای فعال تعاملی مشارکت ذی‌نفعان	محتوا در دانشگاه دفاع باید تعاملی و فعال نوشته بشود، یعنی در تدوین محتوا اساتید و دانشجویان دخالت داده بشود (رمز ۴).
محتوا	توجه به تضاد علایق	چندصدایی، انعکاس دیدگاه‌ها	گفت‌وگو نظریهٔ ابتنائی بر تفاوت‌های فردی تأکید داشت و این نکته باید در تدوین محتوا مدنظر باشد (رمز ۱۴).
	بومی و دینی	دانش بومی، دانش برمبنای مبانی دینی و انقلابی	جایی که میتونی به نظریهٔ ابتنائی عمل کنی همین محتواست، تفاوت تربیت غربی با اسلامی در بحث محتواست (رمز ۸). باید محتوای بومی تهیه کنی (رمز ۱۳)
	به‌روز و کاربردی	جدید، عملیاتی، کاربردی، قابلیت اجرایی داشتن	اخیراً حرکت به سمت استفاده از محتواهای کاربردی و جدید بیشتر شده و این اقدام باید در دانشگاه دفاع بیشتر از سایر دانشگاه‌ها باشد (رمز ۱۱).
	انتقادی	نقادانه، منتقد، تفکر انتقادی، حساسیت	محتوا باید به‌شکلی انتقادی نوشته بشود و مهارت‌های تفکر انتقادی را بین دانشجویان بهبود ببخشد (رمز ۱۶).

راهبردهای یاددهی-یادگیری دانشگاه عالی دفاع براساس نظریه ابتنائی در قالب جدول ۳ ارائه شده است:

جدول ۳- ویژگی‌های راهبردهای یاددهی-یادگیری دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی مبتنی بر نظریهٔ ابتنائی

عنصر	ویژگی‌های (رمزگذاری انتخابی)	رمزگذاری محوری	مصادیق مصاحبه‌ها (رمزهای باز)
	مشارکتی	اجتماعات یادگیری	راهبرد مناسب ایجاد معرفت دینی، اجتماعات یادگیری و روش‌های مشارکتی است (رمز ۱۲).
راهبردهای یاددهی-یادگیری	یادگیرنده‌محور	فردمحور، دانشجوی‌محور، روش‌های مبتنی بر نیاز یادگیرنده	مدرسان باید تلاش کنند از راهبردهای مبتنی بر دانشجوی‌محوری یا یادگیرنده‌محور استفاده کنند تا فرصت‌های مناسب را برای اظهار نظر و خوداظهاری دانشجویان فراهم کنند (رمز ۶).
	روش‌های مبتنی بر خانوادهٔ الگوهای اجتماعی مانند محاکم قضایی	خانواده، الگوهای اجتماعی، روش تدریس گروهی، روش محاکم قضایی	روش‌های فعال و مبتنی بر راهبردهای یادگیری اجتماعی، مانند روش محاکم قضایی توانایی برای ایجاد دانش بومی در زمینهٔ علوم انسانی دارند و می‌توانند در بهبود کیفیت فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی دانشجویان مفید باشد (رمز ۱۱).

ادامه جدول ۳- ویژگی‌های راهبردهای یاددهی-یادگیری دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی مبتنی بر نظریهٔ ابتنائی

عنصر	ویژگی‌های (رمزگذاری انتخابی)	رمزگذاری محوری	مصادیق مصاحبه‌ها (رمزهای باز)
راهبردهای یاددهی-یادگیری	روش گفت‌وگو و مذاکره	تدریس گفتگو محور، گفت‌وگو آموزشی، تعاملی	از روش‌های خوب برای یادگیری گفت‌وگو محور است. این دانشگاه و مدرسان آن باید گفت‌وگو را تقویت کنند (رمز ۹).
	راهبردهای یاددهی-یادگیری فعال	یادگیرنده محور، یادگیری عمیق، تدریس فعال، فعال‌بودن دانشجو	دانشجو باید فعال باشد و بار اصلی فعالیت یادگیری را به دوش بکشد که در بحث تکوین دانش هم مدنظر نظریه بود. در فرآیند یادگیری روش علمی حل مسائل را باید یاد داد (رمز ۲).
	راهبردهای یاددهی-یادگیری پودمانی	آموزش هدفمند، یادگیری درحد تسلط، آموزش مستقیم، اهداف رفتاری	در دانشگاه دفاع و در برخی از دروس که حالت عملی و مهارتی دارند همیشه از روش پودمانی هم استفاده کرد، یعنی نیازهای آموزشی تعیین و تحلیل شده و محتواها، روش‌ها، منابع آموزشی و شیوه‌های ارزشیابی مشخص می‌شوند (رمز ۱۵).

ت راهبردهای ارزشیابی دانشگاه عالی دفاع ملی بر اساس نظریه ابتنائی چه ویژگی‌هایی دارد؟

جدول ۴- ویژگی‌های راهبردهای ارزشیابی دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی مبتنی بر نظریهٔ ابتنائی

عنصر	ویژگی‌های (رمزگذاری انتخابی)	رمزگذاری محوری	مصادیق مصاحبه‌ها (رمزهای باز)
راهبردهای ارزشیابی	ارزشیابی گروهی	ارزشیابی تیمی، عملکرد در گروه	ارزشیابی باید به شکل گروهی باشد و دانشجویان در گروه ارزشیابی بشوند (رمز ۵).
	سنجش مستمر	سنجش، ارزیابی چندبعدی، بررسی همه‌جانبه	برخی از اساتید متأسفانه تک‌بعدی و آزمون‌محور، آزمون‌محوری بدترین نوع ارزشیابی است و با عدالت آموزشی در منافاته (رمز ۱۶).
	خودارزشیابی	خودسنجی، خودارزشیابی خودانتقادی، ارزیابی شخصی	اگر بتوانیم به تدریج به دانشجویان یاد بدیم خودشان را منصفانه قضاوت کنند خیلی از مشکلات حل می‌شود. شیوه حوزه‌های علمیه که بدون مراقب آزمون برگزار می‌کنن، میتونه نمونه خوبی باشه (رمز ۱۱)
	هم‌ارزشیابی	دیگر ارزشیابی، ارزشیابی یک‌به‌یک	شیوه ارزشیابی خوب شیوه فرد با فرد هست که باعث میشه افراد قضاوت درست را یاد بگیرند و اطلاعات بهتری به منظور قضاوت فراهم میشه (رمز ۱).
ارزشیابی تکوینی	ارزشیابی مستمر، ارزیابی مداوم و گام‌به‌گام	ارزشیابی مستمر، ارزیابی مداوم و گام‌به‌گام	ارزشیابی رایج و معتبر و اصیل همچنان ارزشیابی تکوینی است، البته به شرطی که مدرسی با مهارت این کار رو انجام بده (رمز ۱۲).
	الگوی ارزشیابی سیپ ^۱	درون‌داد، برون‌داد، فرایند، بافت	فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی باید با یک الگوی ارزشیابی مثل الگوی سیپ الگوی ارزشیابی بشه (رمز ۱۰)

پس از جمع‌آوری و تحلیل نظرات متخصصان که در بالا ذکر شد، عناصر از نظر متخصصان بررسی شد تا میزان توافق آن‌ها با ویژگی‌های عناصر مشخص شود. براساس روش CFV حداقل توافق ۰/۶۲ مورد نیاز بود. پس از تحلیل داده‌ها، ویژگی یا مؤلفه به‌روز و هم‌گام با آخرین یافته‌های علمی (۰/۵۸) در عنصر اهداف، مورد تأیید واقع نشد و حذف شد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تعیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع براساس نظریه ابتدائی انجام شد. تأکید این پژوهش بر نظریه ابتدائی به‌عنوان مبنای تعیین ویژگی‌ها، با دیدگاه و تأکیدات حمید زاده و همکاران (۱۳۹۵) و خالقی نژاد و همکاران (۱۳۹۴) که معتقد بودند مبنای برنامه درسی باید برگرفته از مبنای دینی و فرهنگی هر جامعه باشد، هم‌خوانی دارد. از آنجایی که جامعه ایران یک جامعه دینی است، مبنای باید برگرفته از اصول و ارزش‌های دینی باشند که نظریه ابتدائی از این ویژگی‌ها برخوردار بود.

نتایج نشان داد که مهم‌ترین اهداف شامل تربیت مدیران و پژوهشگرانی مؤمن، متعهد، متقی، معتقد به مبنای دینی و ارزش‌های اسلامی و انقلابی در طراز جمهوری اسلامی ایران، پرورش انسان‌های خلاق و توانا در تولید علم، فناوری و نوآوری، متناسب با مبنای و ارزش‌های اسلامی و نیازهای جامعه، مدیریت پژوهش‌ها و فعالیت‌های علمی براساس نیازهای نظام و جامعه به‌منظور جهت‌دهی و انسجام فعالیت‌های مراکز علمی نظامی، همکاری با مراکز آموزشی و پژوهشی، علمی و نظامی به‌منظور ارتقای سطح کیفی فعالیت‌ها، مشارکت در نهضت تولید علم مبتنی بر مبنای اسلامی و نیازهای ملی درحوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی و ...، کاربردی کردن دستاوردهای علمی و پژوهشی، توانمندسازی و ارتقای شایستگی‌های عمومی، تخصصی و حرفه‌ای منابع انسانی، نظریه‌پردازی درباره حکمرانی مبتنی بر دیدگاه اسلام، امام خمینی (ره) و مقام

معظم رهبری است.

مهم‌ترین ویژگی‌ها از نظر متخصصان، شامل توجه به برنامه درسی پنهان، نیازمحور یا تقاضامحوری، کاهش فاصله بین میدان نظر و عمل، مأموریت‌گرایی، دین‌محوری، استفاده از ابزارهای نوین آموزشی برای بهبود کیفیت یادگیری و تکوین تربیت دینی دانشجویان است. یافته‌های این بعد از الگو با تأکیدات نظریه ابتدائی (رشاد، ۱۳۸۸) هم‌خوانی و مطابقت دارد.

در تبیین یافته حاضر باید گفت، دانشگاه حکمت‌بنیان دفاع ملی باید بخش مهمی از اهداف خود را معطوف به تربیت بعد دینی، انقلابی و اخلاقی دانشجویان خود کند. بخشی از نتایج پژوهش خرمشاد و منصوری (۱۳۹۹) نیز در تبیین اندیشه‌های مقام معظم رهبری برای هدایت جوانان، با یافته‌های پژوهش حاضر هم‌سو است و دانشگاه مأموریت‌گرای دفاع ملی باید به هر دو بعد تخصص و تعهد در کنار هم توجه کند.

اهداف ذکرشده در این پژوهش، با جامعیت به‌دنبال توجه به بعد تخصصی، علمی و دانشی دانشجویان و دانشگاه است و درصدد است تا دانشجو، استاد و فعالیت‌های دانشگاه را در بالاترین کیفیت علمی و تخصصی مدنظر قرار دهد. یکی از رسالت‌های اصلی دانشگاه در عصر فعلی، هدف‌گذاری در بعد فعالیت‌های پژوهشی است که این مورد در دانشگاه عالی دفاع ملی از پتانسیل دانشجویان و پژوهشگران برخوردار است. پژوهش راهی برای تعالی و تمایز کشورها است و اهمیت دادن به امر پژوهش در هر کشور، سبب توسعه و پیشرفت شده و استقلال واقعی را برای آن کشور به‌ارمغان می‌آورد. ازسوی دیگر، باید توجه داشت که پژوهش در دانشگاه عالی دفاع با توجه به نوع مأموریت و فعالیت‌های این دانشگاه با حساسیت، دقت و رعایت مسائل امنیتی و نظامی عجین شده و باید بر تولید علم و هدایت فرآیندهای پژوهشی به‌عنوان یک منبع مهم برای تولید علم بومی و کاربردی مورد توجه باشد. توجه به کیفیت آموزش نیز به‌خوبی در اهداف این دانشگاه مدنظر قرار گرفته است.

نظام آموزشی به دانشجو به‌عنوان فردی نخبه، یادگیرنده و ارزشمند توجه می‌کند و انتظار دارد که دانشجو نیز با اعتماد متقابل به‌سمت اهداف مدنظر حرکت کند. خودارزشیابی موجب افزایش تعهد فردی فراگیران می‌شود (یاری قلی و ضرغامی، ۱۳۹۳). همچنین، باید فعالیت‌های دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی با استفاده از الگوی ارزشیابی سیپ مورد ارزشیابی واقع شود.

در نهایت، باید گفت که عناصر چهارگانه برنامه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی، عناصری جامع، بومی و دین‌محور می‌باشند که برای تربیت دانشجویان این دانشگاه و بهبود کیفیت فرآیندهای آموزشی، خدماتی و پژوهشی می‌توانند مفید باشند. با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌گردد، دفتر برنامه‌ریزی درسی، دفتر توانمندسازی اعضای هیأت علمی و دفاعی و دفتر ارزشیابی و تضمین کیفیت در دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع دایر گردد. علاوه بر این، برگزاری دوره‌های آموزش‌های ضمن خدمت براساس نیازهای اساتید و تشکیل تیم تدوین محتوا از مهم‌ترین پیشنهادهای اجرایی پژوهش حاضر است.

منابع

۱. بهشتی، سعید. (۱۳۹۲). نگاهی به شماری از آموزه‌های فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی در سخنان همیشه ماندگار سالار شهیدان، امام حسین علیه‌السلام. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۱ (۱۸): ۹-۵.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=214725>
۲. حاجی‌زاده، ابراهیم؛ اصغری، محمد. (۱۳۹۰). روش‌های و تحلیل‌های آماری با نگاه به روش تحقیق در علوم زیستی و بهداشتی. جهاد دانشگاهی. چاپ اول.
<https://www.isba.ir/MainPage.aspx?ID=6646&kind=6&bcode=54>
۳. خالقی نژاد، سید علی؛ ملکی، حسن و حکیم زاده، رضوان. (۱۳۹۴). نقد دیدگاه پست‌مدرنیسم در برنامه درسی با شاخص‌های مبانی فلسفی تربیت اسلامی. پژوهش‌های کیفی در برنامه درسی، ۱(۱): ۶۰-۴۱.
<https://doi.org/10.22054/ORIC.2015.1847>

همچنین، نتایج نشان داد که ویژگی‌های محتوای برنامه درسی شامل استفاده از مباحث چالش‌برانگیز و نیازمند گفت‌وگو، چندبعدی و چندگانه‌بودن، تعاملی، توجه به تضاد علایق، به‌روز و کاربردی، انتقادی، بومی و دینی است. این یافته با نتیجه پژوهش رضوی (۱۳۸۹) هم‌خوانی دارد. محتوا می‌تواند با تلفیق مفاهیم تخصصی با مباحث روز جامعه، ضمن کمک به یادگیری عمیق‌تر، به تقویت مهارت‌های مورد نظر کمک کند. برای تدوین و نگارش محتوا باید از متخصصان موضوعی، متخصصان حوزه‌های مختلف تعلیم و تربیت و متخصصان حوزه طراحی و گرافیک استفاده شود تا محتوا با کیفیت مناسب در اختیار دانشجویان قرار گیرد.

براساس نتایج، راهبردهای یاددهی-یادگیری شامل راهبردهای مشارکتی، یادگیرنده‌محور، روش‌های مبتنی بر خانواده، الگوهای اجتماعی مانند روش محاکم قضایی، روش گفت‌وگو و مذاکره، راهبردهای یاددهی-یادگیری فعال و درنهایت راهبردهای یاددهی-یادگیری پودمانی می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های نصیری (۱۳۹۲)، رضوی (۱۳۸۹)، یو (۲۰۱۳) و لی (۲۰۱۷) که بر تدریس گفت‌وگو محور و گفت‌وگو محور و راهبردهای فعال و مشارکتی تأکید دارند، هم‌سو است. در این زمینه، روش‌های گفت‌وگو محور و مشارکتی از پتانسیل بالایی برای تعمیق بخشیدن به دانش، نگرش و مهارت‌های فراگیران برخوردار می‌باشند و برای تحقق اهداف باید از راهبردهای متنوع براساس تفاوت‌های فردی دانشجویان که در نظریهٔ ابتدائی نیز به آن تأکید شد، استفاده کرد.

راهبردهای ارزشیابی شامل ارزشیابی گروهی، سنجش مستمر، خودارزشیابی، هم‌ارزشیابی، ارزشیابی تکوینی، استفاده از الگوی ارزشیابی سیپ می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش رضوی (۱۳۸۹) هم‌خوانی دارد. در تبیین آن می‌توان اظهار داشت که لازم است راهبردهای مورد استفاده در عناصر تأثیرگذار فرآیند تعلیم و تربیت، در راستای اهداف باشد. استفاده از راهبردهای ارزشیابی گروهی، خودارزشیابی و ارزشیابی تکوینی گامی است جهت تحقق عدالت آموزشی و به دانشجویان این باور را القا می‌کند که

۴. رشاد، علی اکبر. (۱۳۸۸). نظریه ابتناء؛ بر ساختگی تکون و تطور معرفت دینی بر تأثیر تعامل متناوب متداوم مبادی خمسه. قیسات، ۱۴ (۵۲)، ۲۸-۵. http://qabasat.iict.ac.ir/article_17515_18707af1666d6007661145ee6b579e95.pdf
۵. رشاد، علی اکبر. (۱۳۹۵). مبادی دخیل در تکوین و تطور معرفت دینی. قیسات، ۱۴ (۵۳)، ۳۶-۵. http://qabasat.iict.ac.ir/article_17524_097e782cad5b88067ffd9fcfcf7b772a.pdf
۶. شاکری، محسن؛ اکبری، زهرا و هوشی السادات، سید علیرضا. (۱۳۹۷). تدوین الگوی دانشگاه اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری بر اساس نظریه داده بنیاد. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱ (۲۹)، ۴۸۱-۵۰۰. http://ciu.nahad.ir/article_598.html?lang=fa
۷. طباطبایی، امیر؛ حسینی، پرخیده؛ مرتضوی، حامد و طباطبایی چهر، محبوبه. (۱۳۹۲). راهبردهایی برای ارتقاء دقت علمی در تحقیقات کیفی. مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، ۵ (۳): ۶۶۳-۶۷۰. <http://journal.nkums.ac.ir/article-۴۰۳-۱-fa.html>
۸. طهماسب زاده شیخلار، داود و عظیم پور، احسان. (۱۳۹۸). آزمون ساختار عاملی و سنجش همسانی درونی پرسشنامه عوامل آموزشی مؤثر بر تربیت دینی دانش آموزان. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۴ (۱): ۶۵-۸۶. <http://qaiie.ir/article-1-386-fa.html>
۹. ماهروزاده، طیبه. (۱۳۸۹). طراحی برنامه درسی و ابعاد آن از دیدگاه آیزنر و زایس. نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت، ۱۰ (۴۲): ۸۱-۱۰۳. <https://www.magiran.com/paper/2159441>
۱۰. مرزوقی، رحمت الله؛ جهانی، جعفر؛ شیخ الاسلامی، راضیه و دهقانی، یاسر. (۱۳۹۸). ساخت و اعتبار یابی مقیاس ارزشیابی تربیت دینی دوره دوم متوسطه بر مبنای نظریه تربیت دینی فضا مندم بومی-جهانی. فصلنامه علمی تربیت اسلامی، ۱۴ (۳۰)، ۸۱-۱۰۴. <https://doi.org/10.30471/EDU.2019.1598>
۱۱. نصیری، نسرين. (۱۳۹۲). تربیت سیاسی در نهج البلاغه. پایان نامه. کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. <https://www.virascience.com/thesis/664169/>
۱۲. نظامی پور، قدیر و برزگر لداری، شیرزاد. (۱۳۹۳). طراحی الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی مبتنی بر مدل های تجربی. فصلنامه امنیت ملی، ۳ (۱۴): ۷۸-۵۲. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/63780/67/text>
۱۳. یاری قلی، بهبود و ضرغامی، سعید. (۱۳۹۳). از نظریه عدالت جان رالز در نظام های آموزشی: رویکرد هرمنوتیک انتقادی. نوآوری های آموزشی، ۱۳ (۲): ۱۰۰-۱۲۳. http://noavaryedu.oerp.ir/article_79036.html?lang=fa
۱۴. یوسف زاده، محمدرضا و شاه مرادی، مرتضی. (۱۳۹۷). آموزه ها و دلالت های نهضت عاشورا برای تربیت سیاسی. دو فصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی، ۱۳ (۲۷)، ۲۷-۷. <https://doi.org/10.30471/EDU.2018.1462>
15. Budiman, A., & Samani, M. (2021). The Development of Direct-Contextual Learning: A New Model on Higher Education. *International Journal of Higher Education*, 10(2), 15-26. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v10n2p15>
16. Ford, C., McNally, D., & Ford, K. (2017). Using Design-Based Research in Higher Education Innovation. *Online Learning*, 21(3), 50-67. <http://dx.doi.org/10.24059/olj.v21i3.1232>
17. Gutorov, V. (2015). Citizenship, National Identity and Political Education: Some Disputable Questions. *Studies of Transition States and Societies*, 7(1), 77-92. <https://www.semanticscholar.org/paper/Citizenship%2C-National-Identity-and-Political-Some-Gutorov/4ee819bfb36ac6e740444a917c0efb73cecc2b9e>
18. Henry, C., Ghani, N. A. M., Hamid, U. M. A., & Bakar, A. N. (2020). Factors Contributing towards Research Productivity in Higher Education. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 9(1), 203-211. <https://doi.org/10.11591/ijere.v9i1.20420>
19. Li, Y. (2017). Dialogue —the understanding model of modern ideological and political education. *DEStech Transactions on Social Science, Education and Human Science*, (mess). <https://doi.org/10.12783/dtssehs/mess2017/12249>

20. Sahin, A. (2018). Critical issues in Islamic education studies: Rethinking Islamic and Western liberal secular values of education. *Religions*, 9(11), 335.
<https://doi.org/10.3390/rel9110335>
21. Srikanthan, G., & Dalrymple, J. (2003). Developing alternative perspectives for quality in higher education. *International Journal of Educational Management*.
<https://eric.ed.gov/?id=EJ668238>
22. Li, Y. W. (2013). Pedagogy of Political education in CONFUCIAN ANALECTS: a Critical Perspective. *Science for Education Today*, (6 (16)).
<http://dx.doi.org/10.15293/2658-6762>

